

THE HISTORY OF LITERATURE BETWEEN DIACHRONY AND AXIOLOGY

Iulian BOLDEA

Prof. PhD, UMFST „G.E. Palade” of Târgu Mureș

Abstract: The history of literature includes a passion for documentation, a vocation for synthesis, placing the work in a historical context, establishing, as appropriate, sources, influences and affiliations, analytical spirit, sense of nuance, thorough and careful exploration of literary works representative of a certain periods. We have tried to illustrate, in this study, two moments in the evolution of Romanian literary history through Nicolae Manolescu and Cornel Ungureanu, who prove, through their books, that the history of literature exceeds, today, in its manifestations, the purely factual approach, documentary or biographical interest, integrating in the space of a broader, anthropological approach, by reconfiguring the historical, cultural, biographical premises of the literary text, but also by framing the work in the context of a certain time, the evolution of science, philosophy, psychology or sociology. In other words, a history of literature is, or must be, first of all, a history of literary forms, evaluated from the perspective of their value, forms that are constantly evolving.

Keywords: history of literature, documentation, synthesis, sources, influences

Preliminarii

Istoria literară, disciplină cu fizionomie complexă și metodologii distincte, măsoară evoluția literaturii, ierarhizând din perspectivă diacronică scriitori, direcții, epoci și curente. Disciplină de anume longevitate (primele istorii literare apar în 1885 - Aron Densusianu și 1886 - I. Nădejde), istoria literară are multă vreme o fizionomie conceptuală fragilă, statutul disciplinei fiind în mod repetat pus în discuție, istoria literară fiind delimitată la început de critică (Ovid Densusianu, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu), G. Călinescu relevând apoi relația de nedisociat dintre cele două („În realitate, critică și istorie sunt două înfățișări ale criticii în înțelesul cel mai larg” sau „nu e cu puțință să faci istorie literară fără examen critic”). Se realizează, astfel, o reevaluare constructivă a conceptului de istorie literară, aceasta înglobând acribie a documentării, vocație a sintezei, rigoare, plasare a operei în context istoric, stabilirea, după caz, a surselor, influențelor și filiațiilor. Desigur, istoria literară presupune și alte trăsături: spirit analitic, simț al nuanței, explorare minuțioasă și atentă a operelor literare reprezentative ale unei anumite perioade. Nicolae Manolescu e sceptic, dezamăgit, de stadiul lucrărilor de istorie literară, multe din ele improvizate, fără coerență metodologică și organicitate: „Precaritatea informației istorice transformă multe lucrări – de la prefețe la cărți – în instrumente inutilizabile. Erorile de tot soiul proliferază ca ciupercile după ploaie, trecând de la un studiu la altul, încât li se pierde până la urmă sursa primară. Un regim păgubitor și insalubru de vag și aproximație pare a se fi instalat la putere în republica literelor. Nicio gafă nu mai compromite, nicio exactitate nu mai descalifică. Pur și simplu, nu sunt băgate în seamă. Iar de corectat, cine s-o facă? Rigoarea a pierit aproape cu desăvârșire. Nu te mai aștepti ca o bibliografie să fie completă. Contribuțiile anterioare sunt citate, cel mult, din politețe, fără sentimentul că

istoriografia literară e o ștafetă obligatorie”. Este adevărat că multe studii de istorie literară sunt superficiale, improvizate, fără o perspectivă diacronică și fără viziunea axiologică necesară. Este greu de spus ce se va întâmpla cu istoria literară românească mâine, care sunt șansele acesteia de dezvoltare, care va fi ponderea acestor explorări în ansamblul demersurilor de studiu al literaturii. Încercăm să răspundem la aceste posibile întrebări prin două exemple de modelare particulară a demersului istorico-literar: Nicolae Manolescu și Cornel Ungureanu.

O istorie critică a literaturii române

Nicolae Manolescu ne oferă, prin *Istoria critică a literaturii române*, un exemplu de abordare personalizată a discursului istorico-literar, într-o manieră incomodă, cu opțiuni valorice subiective, cu mutații de accent axiologic asumate ferm. În *Introducere (Istoria literaturii la două mâini)*, în *Postfață (Nostalgia esteticului)*, dar și în conținut, surprindem o situație polemică față de Călinescu (*Istoria* acestuia se încheie cu capitolul *Specificul național*). Accentul plasat asupra *criteriului estetic*, asupra valorii atrage după sine o imanență a privirii criticului și istoricului literar, care pune între paranteze influențele exterioare, pledând pentru „estetismul criticii”, pentru șansele diferenței, pentru orizontul relevant al receptării operei: „Exact din acest motiv pledez pentru estetismul criticii: doar o astfel de lectură ne poate face să vedem că diferența este aceea care ne îmbogățește cu adevărat și că încercând să-i cunoaștem pe alții, diferiți de noi, reușim să ne cunoaștem mai bine pe noi înșine. Șansa diferenței este aceea că ne solicită să apreciem, să comparăm, să ne exersăm spiritul critic. Identificarea este sentimentală, diferența este intelectuală și morală”. Esteticul este, pentru Manolescu, „o punte de trecere între epoci oricât de diferite”, istoria literaturii refăcând „verigă cu verigă, lanțul de autori, deopotrivă diferiți de mine și ai domnului, ale căror opere în proză sau în versuri, lirice sau romantice, realiste sau fantastice, comice sau tragice, au hrănit spiritul milioanei de cititori și au furnizat criticilor literari interpretări profunde sau sclipitoare”. De aceea, istoria literaturii reprezintă un liant al comunității creatorilor, care „râvnesc și la una în imaginație, fantasmatică sau eroică”.

În *Introducerea la Istoria critică*, Nicolae Manolescu observă aporiile conceptuale ale istoriei literare, reluând pronosticul „pesimist”, al lui Wellek, despre „posibilitatea însăși a istoriei literare ca disciplină”, prin relevarea contrastului paradoxal dintre valoare și diacronie, subliniindu-se configurația coruptibilă a valorilor, subminate constant de „context”, de avatarurile temporalității. Soluționarea acestei aporii se poate realiza prin conceptele teoriei receptării (H.R. Jauss), care mediază între instanțele diacronicului și esteticului. Valorificând tezele lui Braudel, legate de distincția perspectivelor temporale (timp geografic, timp social, timp individual), Nicolae Manolescu subliniază structurile temporalității literaturii: timpul extern, evenimential și timpul intern, al genurilor, speciilor, structurilor și al individualității operelor, toate aceste forme temporale ale literaturii având ritmuri, corelații și conotații diferite. *Critică* încă din titlu, istoria lui Manolescu e fundamentată pe criteriul selecției axiologice, ignorându-se biografismul, factologia, contextualizarea istorică, în beneficiul examenului

axiologic, validat de interpretări, analize, comentarii ce evaluează literaritatea textului, autorul remarcând, în fapt, că interpretarea este „unicul mod de a ne apropia de texte și de valori nerepetabile”, fără să fie ignorat faptul că „toate istoriile literare visează să fie pure prin definiție și sunt impure prin natură”. Nicolae Manolescu inventariază riscurile, aporiile și inconvenientele metodologice ale condiției istoriei literaturii ca disciplină, enunțate de Wellek, dar și propunerile de soluții ale lui Gadamer și Jauss, istoricul literar, inseparabil de critic, fiind conștient de faptul că reprezentarea diacronică a reliefului literar nu este posibilă în absența explorării hermeneutice a operelor, care nu sunt entități atemporale, monadice, fără dialog, fără amprenta unor epoci sau ambianțe culturale. Literatura română se situează sub semnul unei rețele intertextuale, implicite sau explicite, al comuniunii, schimbului, dialogului fecund ce declanșează alte și alte modelări ale specificului estetic: „Istoria literaturii este și istoria acestei ștafete intertextuale prin care axa diacronică se proiectează pe axa sincronă. Fiecare operă modifică (fie și imperceptibil) ansamblul de opere”. Conturate precis, portretele sunt plastice, individualizate, sugestive: „Când întreprinde istoria unui cuvânt, Hasdeu procedează ca un om de știință, dar care are pe umeri capul, delirant și mitologic, al unui romantic. Este la el o lipsă de măsură care pare să contrazică moderația romantismului nostru și cu atât mai paradoxală cu cât se însoțește de un progres absolut evident în materie de cunoștințe și de metodă”. Relevante sunt enunțurile critice ce definesc scrisorile lui Ion Ghica, privite în imanența lor, dar și din perspectiva relațiilor, racordurilor, convergențelor stilistice cu alți scriitori: „Ghica a fixat la noi modelul prozei pitorești și descriptive, cu pigment balcanic oriental și ilar peninsular, pe care o vom descoperi apoi la cei doi Caragiale, la Panait Istrati, Dinu Nicodim, Ion Marin Sadoveanu, G. Călinescu, Paul Georgescu, Ștefan Agopian și alții, în care exultanța ochiului și a urechii o ia înaintea observației psihologice și limba se umple de savoarea unor cuvinte rare”. Sugestive sunt de asemenea înfiorările polemice ale frazei, refuzul poncifelor receptării, inerția unor prejudecăți analitice, cu trimiteri mai mult sau mai puțin polemice la *Istoria* lui G. Călinescu, ale cărui analize și interpretări sunt nuanțate, după cum nuanțate sunt și vechile sau noile interpretări comparatiste, care considerau *Țiganiada* un produs exclusiv al influențelor, modelelor surselor, criticul reliefând individualitatea artistică a operei lui Ion Budai-Deleanu.

Față de Călinescu, unde „cadrul extern” era bine reprezentat, Manolescu ignoră contextul biografic, „narativitatea” fiind înlocuită cu interpretarea textelor literare, considerându-se că „operele artistice se cuvin citite (și recitite) înainte de orice pentru arta lor”. Criteriul axiologic e prioritatea istoricului literar, care abandonează interesul documentar, biografic, sau contextual. E notabil apoi interesul pentru receptarea critică, pentru dialogul cu alți critici, din perspectiva bătăliilor „canonice” din spațiul literaturii române, cronologicul fiind relativizat, în beneficiul configurării unor categorii, modele, paradigme în care să se integreze opere, autori, grupări și curente. Valorizările presupun selecție a textelor, prin analize minuțioase, precise și sobre, cu timbru personal totuși, cu formulări memorabile, sintetice, lapidare, nelipsite de rezonanța lucrurilor știute dintotdeauna, pe care textul critic ni le reamintește. Dosoftei, „primul nostru poet”

secătuieste „toate izvoarele vii ale limbii spre a obține o echivalență românească demnă de originalul biblic”, nuanțându-se rolul poetului naiv în construirea limbajului poetic românesc: „Cel mai mare merit al lui Dosoftei acesta și este: de a fi oferit în *Psaltire*, pe neașteptate, întâiul monument de limbă poetică românească. În acest scop, el a uzat de toată cultura lui lingvistică, împrumutând și calchiind termeni din cinci sau șase limbi; a creat, totodată, alții nemaiauziți, apelând la vorbirea și, poate, și la poezia poporului, a silit cuvintele să primească accentul trebuitor prozodiei lui pe cât de naive, pe atât de sofisticate; a supus topica unor distorsiuni care ne duc cu gândul la unii poeți din secolul XX; a organizat, în fine, un adevărat sistem de rime și a încercat mai multe cadențe și mai mulți metri decât găsim în toată poezia noastră de până la romantism”. În peisajul literaturii vechi, Costin e perceput ca „prozator de idei”, portretul lui Dimitrie Cantemir realizat de Neculce e „excepțional”, iar autorul *Istoriei ieroglifice* ilustrează, și el, „proza de idei”. La Budai-Deleanu e remarcat „jocul de-a literatura”, *Țiganiada* fiind „*Don Quijote* al nostru, glumă și satiră, fantasmagorie și scriere înalt simbolică, ficțiune și critică a ei”. Ceilalți corifei ai Școlii Ardelene (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior) sunt reprezentați laconic, sub auspiciile „mentalităților noi” (ideologia iluministă) îmbrăcate în hainele vechi ale factologiei istoriografice. Pașoptismul e comentat prin teoria lui Nemoianu a celor două romantisme. La Alecsandri definitoriu este „epicul spectacol”, cu relevante particularități ale romantismului de tip Biedermeier, în timp ce Odobescu, cu epica sa „solemnă și impersonală”, se definește prin „stilul clasic impecabil”, corespondența fiind, crede Manolescu, mai credibilă, ea fiind comentată pe cinci pagini, în timp ce operei literare propriu-zise i se acordă trei pagini. Portretul lui Eminescu, socotit un postromantic, e sintetic, credibil în linii mari, valorificându-se contribuțiile anterioare (Măiorescu, Călinescu și Negoieșcu). Se consideră că „nu există un singur Eminescu”, creația lui fiind un „pot-pourri de viziuni, de motive, de stiluri”, *Luceafărul* fiind diminuat („I s-a dat mai multă importanță decât merita”), în timp ce *Oda (în metru antic)*, e poezie „de concepte goale”. Și proza eminesciană a fost, scrie Manolescu, „supraapreciată”, intrând „în malaxorul unei exegeze pe cât de erudite, pe atât de lipsite de spirit critic”. Dacă Noica era fascinat de gândul eminescian risipit în *Caiete*, N. Manolescu e drastic: „literar, niciun rând din acestea nu prezintă interes”. Capitolul despre Caragiale, bine documentat (cu trimiteri la exegeza de calitate, de la Șerban Cioculescu la Al. George, Florin Manolescu și Al. Călinescu) cu analize atente ale operelor importante, prozatorul și dramaturgul (din *Năpasta*) fiind „o victimă a zolismului”. Despre Creangă, se spune că geniul humuleșteanului „a funcționat doar în registrul naiv și vesel al copilăriei”, celelalte opere (în afară de *Amintiri din copilărie*) fiind, se subînțelege, mult mai puțin reușite.

Literatura începutului de secol XX și cea a perioadei interbelice au parte de aprecieri dense, plastice, unele juste, altele subiective. De mirare este prezența în prim-plan a unor autori minori. Lui Ronetti-Roman i se alocă același spațiu ca și lui Agârbiceanu. Topârceanu beneficiază de același număr de pagini precum Goga), în timp ce scriitori ca Vlahuță, Brătescu-Voinești, Caracostea, Pavel Dan, Dragomirescu, Panait Istrati, D. Popovici sunt inventariați în categoria „autori de dicționar”. Arghezi e socotit

cel mai important poet român al secolului XX, lui Bacovia i se acordă mai puțin de patru pagini, mai puțin decât lui Voiculescu, iar Tudor Vianu deține un spațiu mai restrâns decât Vladimir Streinu. Capitolul dedicat lui Marin Preda e plasat sub auspiciile „revizuirii”, care așează „pe o temelie solidă o operă impunătoare și inegală, victimă în mai mare măsură erodării inerente a timpului decât propriilor limite artistice și morale”). *Moromeții* e capodopera lui Preda, celelalte romane (*Marele singuratic*, *Delirul*, *Risipitorii*, *Intrusul* și chiar *Cel mai iubit dintre pământeni*) fiind mai puțin izbutite. Nicolae Breban este „cel mai original și puternic romancier postbelic”, cu precizarea că „romanele sunt, mai ales după 1989, tot mai dezlânate, mai greoaie, mai sclerotice. Ideile paranoice ale autorului se depun peste tot...”. Despre Nichita Stănescu se enunță aprecieri echilibrate, autorul *Necuvintelor* fiind excepțional și inegal: „Nichita Stănescu nu este nici atât de verbos precum socotesc contestatarii săi (Gh. Grigurcu, M. Nițescu, Marin Mincu), nici atât de profund precum îl cred adulatorii. Dar este, probabil, cel mai original poet român de după al Doilea Război”. Între ceilalți poeți neomoderniști, nedreptățiți sunt Mircea Ivănescu și Emil Brumaru, acesta din urmă fiind considerat un „poet minor”. În proza contemporană, două absențe notabile, Eugen Uricaru și Mihai Sin. Capitolul despre *Critica, eseul și istoria literară* începe cu Cornel Regman și se încheie cu Petru Creția. Ion Pop are un spațiu foarte restrâns, lipsind cu desăvârșire Mircea Iorgulescu, Adrian Marino, Ion Vlad, Marin Mincu, Ioana Em. Petrescu, Liviu Petrescu, Mircea Muthu, Laurențiu Ulici etc. Capitolul *Postmodernismul. Generația '80* e un fel de profecție despre trecut: „Postmodernismul însuși începe să aparțină trecutului”. Portretele optzeciștilor sunt succinte și credibile, actul critic având, uneori, accente justițiare („Marta Petreu este o poetă excepțională, neprețuită la justa ei valoare de o critică închinată adesea unor idoli mult mai modești”). Mircea Cărtărescu e comentat pe un spațiu mai extins, ca un „profesionist al literaturii”, „unul din rarii mari scriitori din ultimele decenii ale secolului XX și din primele ale secolului XXI”. Și optzecismul beneficiază de câțiva absenți notorii: Aurel Pantea, Romulus Bucur, în poezie, Alexandru Vlad, la proză, Ștefan Borbély, în critica literară.

Ultimul capitol al *Istoriei critice* este despre literatura autobiografică (*Memorialiști de ieri și de azi*), fiind comentate cărți de memorii (Virgil Ierunca, Ion Ioanid,

N. Steinhardt, Petru Comarnescu, Lena Constante, I. D. Sîrbu, Norman Manea, Paul Goma etc.) în analize expresive, adecvate. *Istoria critică* se situează, cum remarcă autorul, între idealul purității genurilor și operelor și impuritatea imprimată de pecetea personalității celui care explorează trecutul literar: „Toate istoriile literare visează să fie pure prin definiție și sunt impure prin natură. Există destule impurități și în cea de față. Nu le-am eliminat fiindcă nu am vrut să scriu o operă perfectă din acest punct de vedere și stearpă, ci una vie și chiar contradictorie, în măsura în care nu exprimă un autor abstract, intemporal, ci pe mine cel de acum și de aici, cu lecturile, competența, temperamentul, gustul și capriciile mele”. *Istoria critică a literaturii române* este o carte vie, credibilă, autentică, o lectură critică atentă a literaturii române, o incizie transversală prin complexe și iluziile sale. „Cartograf” sensibil al literaturii române,

Nicolae Manolescu legitimează, prin cartea sa, istoria valorilor literaturii române, evaluate în context istoric, fără anecdotică și biografism, în imanența alcătuirii individuale a operelor.

Geografie și istorie literară

Prima carte a lui Cornel Ungureanu, *La umbra cărților în floare* (1975), „un debut mai mult decât promițător” (N. Manolescu), comentează, cu intuiție și dezinvoltură, profiluri critice sau cărți, criticul fiind ispitit de identificarea structurilor istorico-literare, fiecare foiletonist având „în fața sa, pe masa de lucru, o ipotetică istorie a literaturii, căreia i se supune”. *Proză și reflexivitate* (1977), este, cum mărturisește autorul, „la mijlocul drumului între lectura imediată și exegeza plurală”, printr-o analiză a „structurilor romanelor, nuvelor unui timp clar determinat”. Analize și puncte de vedere incitante, argumentate vizează proza lui Vasile Voiculescu, Ștefan Bănuțescu, Marin Preda, D. R. Popescu, Al. Ivasiuc, sau M. H. Simionescu. În *Contextul operei* (1978), se remarcă adecvarea interpretărilor, dar și o reflecție mai apăsată asupra demersului critic, care nu mai este „impresionist”, își pierde volutele stilistice, excesul de metafore, este neutru, consistent, cu suport bibliografic eficient. Cu o bună priză la biografism, Cornel Ungureanu plasează textul în contextul receptării, fiind atras mai ales de scriitori interbelici (Ion Pillat, Lucian Blaga, Hortensia Papadat-Bengescu), într-un orizont mai amplu al lecturilor, cu o viziune comprehensivă, ce își asumă metode critice adecvate. Explorări ample, diversificate se regăsesc în cartea *Imediata noastră apropiere* (1980), cu aspect documentar accentuat (mărturii, confesiuni, relatări apropiate de sfera reportajului), specificul bănățean fiind explorat în forme și dimensiuni multiple, cu scriitori având, dincolo de diversitatea de formule sau de valoare estetică, o valoare exponențială pentru un anumit context „bănățean”. În volumul al doilea (1990), se completează relieful specificului cultural al Banatului, fiind evocate portrete de jurnaliști și poeți bănățeni minori. Sunt inserate fragmente de jurnal și pagini memorialistice, reportaje, transcrieri de casete, interviuri, mitul Provinciei căpătând o proiecție simbolică și livrescă, din perspectiva lecturilor și a cărții, spațiu de legitimare a rădăcinile identitare. *Escursiuni literare*, secțiunea finală, redimensionează profilul literaturii române prin plasarea în spațiul cultural Central și Sud-Est-european, explorarea originilor trebuind să fie însoțită de identificarea intersecțiilor intertextuale, a amalgamului de culturi, literaturi și mentalități sugerând „uimitoare jocuri ale vecinătăților și întâlnirilor literare”: Apostol Bologa și personajele Kakaniei lui Musil, tradiția eroi-comico-satirică, de la Budai-Deleanu la Hašek, apropieri între Sadoveanu și Ivo Andrič etc. *Proza românească de azi* (1985) e o carte cu ambiția sintezei, primul volum fiind intitulat *Cucerirea tradiției*. În prima parte se regăsesc prozatorii „deceniului unu”, de la Sadoveanu la Marin Preda și Vasile Voiculescu cu proza publicată postum, interpretați în funcție de contextul istoric și ideologic, a doua secțiune fiind dedicată prozei generației '60, în grila estetică a literarității, fără să fie ignorat dialogul comparatist, analogiile și corespondențele cu alți scriitori europeni (Th. Mann, Kafka, Musil, H. Hesse, H. Böll, Camus, Sartre). Analogii și trasee comparative corecte sunt

conturate între *Mistreții erau blânzi*, de Ștefan Bănuțescu, sau *Animale bolnave*, de Nicolae Breban și *Maica Ioana a Îngerilor*, de Iwaszkiewicz, *Dervișul și moartea* de Meșă Selimovici, sau *Excomunicatorul* de Déry Tibor. În regimul analogiilor și corespondențelor se regăsesc și alți prozatori, precum Czesław Miłosz, Mrožek, Kundera, sensul relevant al cărții, cucerirea tradiției reflectând, în fond, evoluția prozei românești, metamorfozele sale tematice și stilistice.

Cornel Ungureanu se arată interesat, după 1989, de istoria și geografia literară. Geografia literară este văzută ca redefinire a relației centru-periferie, cu exploatarea conceptuală a unor noțiuni privilegiate (provincie literară, Mitteleuropa, exil), revalorizarea centrului fiind efectuată „prin echivalențele cu periferia”. Istoria literară presupune, pentru Cornel Ungureanu, rediscutarea unor „dosare privitoare la opere uitate, pierdute ori ignorate” (Nicolae Manolescu). Relevante sunt două cărți despre literatura exilului, din 1995, *La vest de Eden* și *Mircea Eliade și literatura exilului*, cărți ce par secvențe ale unor sinteze mai ample. *La vest de Eden* este o „introducere în literatura exilului”, literatură marginalizată, ignorată sau boicotată, situată „la vest de Edenul comunist”. Criticul propune „un echilibru al judecăților și reevaluărilor”, excluzând derapajele de atitudine, entuziasmul nefondat sau negarea vehementă, propunând totodată o contextualizare a fenomenului literar al exilului, deoarece „cartea nu încheie, ci deschide o cale de cercetare”, prin comentarea unor cărți de Panait Istrati, Eliade, Cioran, Ionescu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca la Paul Goma, Negoșescu, Matei Călinescu etc. Cartea despre Eliade (*Mircea Eliade și literatura exilului*) analizează secvențe ale biografiei și operei, secțiunea *Conexiuni inverse* consemnând „cazul Mircea Eliade”, criticul referindu-se la „jocurile unei cabale malefice” împotriva istoricului religiilor, într-un stil polemic, viu, incitant. *Geografia literaturii române, azi* (vol. I, *Muntenia*) e începutul unui proiect amplu de „redeschidere a granițelor”, dar și o „cartografiere firească a spațiilor culturale românești”, literatura fiind evaluată prin referință la criteriul spațial, geografic, prin configurarea unei „topografii a literaturii române”, pe principiul descentralizării culturale. Relevante sunt studiile consacrate Europei Centrale (*Mitteleuropa periferiilor*, dar și cărțile coordonate cu Adriana Babeți, *Europa Centrală. Nevroze, dileme utopii și Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă*), în care sunt comentate opere ale unor scriitori integrați în acest spațiu cultural eterogen (Sacher-Masoch, Gombrowicz, Krleža, Broch, Kundera, Kis, Konrad, Magris, dar și Slavici sau Cioran).

Istoria secretă a literaturii române (2007) relevă o mutație a percepției literaturii, prin redistribuirea accentelor, prin recuperarea unor detalii, aspecte, dedesubturi, ambiguități, dar și prin intermediul percepției dinamice, proaspete a scriitorilor, operelor, epocilor creatoare, din perspectiva revalorizării și reevaluării acestora. Titlurile capitolelor sunt incitante (*V. Voiculescu – viața și supraviețuirea*, *N. Steinhardt, între ispitele literaturii și cele ale credinței*, *Jurnale, jurnale, jurnale*, *Generația ezoterică*, *Ieșirea din subterană*, *G. Călinescu în „era nouă”*, *Un profesor pentru toate anotimpurile*, *Bacovia: ofertele subteranei și Arta paricidului la români*). În *Istoria secretă a literaturii române*, Cornel Ungureanu recuperează locul unor valori, din unghiul

contextualizării geopolitice, cartografiind relațiile dintre Centru și Provincie și reevaluând șansele estetice și etice ale „marginalității”. Dan C. Mihăilescu crede că „rostul acestui amețitor amalgam de nume, titluri, epoci, stiluri și informații cvasiconfidențiale este de a cotrobăi în zonele de penumbră ale istoriei literare, de a risipi cețurile ce acoperă anumite zone, idei și destine scriitoricești, fie că este vorba de tabuuri etnopsihologice ori sexuale, fie de resentimente religioase, jocuri strategice la două capete, puseuri xenofobe, rasiale sau paricide (în efigie)”. Istoricul literar procedează la corelații, asocieri, recontextualizări și situări „față în față” a unor scriitori (Eliade și Mihail Sebastian, de pildă), profilându-se astfel imaginea unei literaturi cu relief dinamic, cu lumini și umbre, cu zone de mister și altele de vizualizare intensă, cuvintele-cheie fiind dezrădăcinare, drum, răscruce, întâlnire, hotare. E vorba aici de o relectură credibilă, incitantă a literaturii române, din perspectiva unor analize ce recuperează „opere uitate, abandonate din întâmplare sau din graba cercetătorilor improvizați, din absența mesajului epidermic, atât de necesar lumii noastre postmoderne, postcoloniale, postcomuniste”.

În *Istoria secretă a literaturii române* de Cornel Ungureanu nu unghiul senzaționalului e în prim-plan, plasându-se un accent ferm asupra eului diurn, desenându-se totodată un contur inedit, credibil al geografiei literare românești, cu influențe și confluente, conjuncții și disjuncții. Criticul demontează prestigii, luminează penumbre și reinterpretează semnificațiile unor texte literare știute dintotdeauna, propunându-se și o repunere în discuție a canonului literar, prin resituarea unor scriitori de rang secund („Nu ne-am ocupat, în această carte, de momentele, autorii, cărțile aflate mai tot timpul sub reflectoarele istoricilor, ale criticilor, ale cărților de învățătură: manuale, compendii, istorii literare”). Cornel Ungureanu propune o recitare credibilă și incitantă a literaturii române din unghiul unor chei de lectură critică inedite, ce recuperează profilul unor opere uitate, abandonate, ignorate. O relectură vie, dinamică, densă și delectabilă, în care pasiunea detaliului intens focalizat și vocația sintezei se întâlnesc cu o curiozitate inepuizabilă.

Așa cum am putut vedea din interpretarea celor două modalități de investigare istorico-literară, ilustrate de Nicolae Manolescu și Cornel Ungureanu, istoria literaturii depășește, astăzi, în manifestările sale, abordarea pur factologică, documentarul sau interesul biografist, integrându-se în spațiul unei abordări mai largi, antropologice, prin reconfigurarea premiselor istorice, culturale, biografice ale textului literar, dar și prin încadrarea operei în contextul unui timp anumit, al evoluției științelor, filosofiei, psihologiei sau sociologiei. În altă ordine de idei, o istorie a literaturii este, sau trebuie să fie, în primul rând, o istorie a formelor literare, evaluate din perspectiva valorii lor, forme aflate în permanentă evoluție și prefacere.

Referințe critice selective

Mircea Zăciu, *Cu cărțile pe masă*, București, 1981; Gheorghe Grigurcu, *Critici români de azi*, București, 1981; Gheorghe Grigurcu, *Între critici*, Cluj, 1983; Ion Pop, *Lecturi fragmentare*, București, 1983; Cornel Moraru, *Textul și realitatea*, București, 1984; Mircea Iorgulescu, *Prezent*, București, 1985; Mircea Martin, *Singura critică*, București, 1986; Alex.

Ștefănescu, *Prim-plan*, București, 1987; Ov. S. Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, București, 1989; Virgil Ierunca, *Subiect și predicat*, București, 1993; Gheorghe Grigurcu, *Peisaj critic*, I, București, 1993; Eugen Simion, *Moartea lui Mercurio*, București, 1993; Marian Papahagi, *Fragmente despre critică*, Cluj, 1994; I. Negoitescu, *Scriitori contemporani*, Cluj, 1994; Al. Ruja, *Parte din întreg*, Timișoara, 1994; L. Ulici, *Literatura română contemporană*, I, 1995; Ion Simuț, *Incursiuni în literatura actuală*, Oradea, 1994; Monica Spiridon, *Apărarea și ilustrarea criticii*, București, 1996; Mihai Vakulovski, *Nicolae Manolescu. Micromonografie*, Brașov, 2000; Irina Petraș, *Panorama criticii literare românești*, Cluj, 2001; Iulian Boldea, *Scriitori români contemporani*, Târgu Mureș, 2002; Iulian Boldea, *Vârstele criticii*, Pitești, 2005; Ion Bogdan Lefter, *Anii 60-90. Critica literară*, Pitești, 2002; Mircea Mihăieș, *Scutul lui Perseu. Nicolae Manolescu între oglinzi paralele*, București, 2003; Laszlo Alexandru, *Criticul literar Nicolae Manolescu*, Cluj, 2003; Monica Spiridon, în *Dicționarul general al literaturii române*, L-O, București, 2005; Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, Pitești, 2006; Al. Cistelecan, *Diacritice*, București, 2007; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, București, 2009; Al. Goldiș, în *Cultura*, nr. 1/2009; Al. Th. Ionescu, în *Argeș*, nr. 2/2009; *Nicolae Manolescu 70* (coord. Ion Bogdan Lefter și Călin Vlasie), Pitești, 2009; *Istoriile literaturii române* (coord. Irina Petraș), 2020.